

ISSN: 1309 4173 (Online) 1309 - 4688 (Print)

Volume 12 Issue 6, December 2020

DOI Number: 10.9737/hist.2020.961

Araştırma Makalesi

Makalenin Geliş Tarihi: 07.10.2020 Kabul Tarihi: 16.10.2020

Atıf Künyesi: Hikmet Öksüz- Ahmet Köksal, "Birinci Dünya Savaşı'nda Alman Propaganda Albümlerine Bir Örnek: "Album De La Grande Guerre"", *History Studies*, 12/6, Aralık 2020, s. 3183-3198.

***Birinci Dünya Savaşı'nda Alman Propaganda Albümlerine Bir Örnek:
"Album De La Grande Guerre"****

*An Example of German Propaganda Albums in The First World War:
"Album De La Grande Guerre"*

Prof. Dr. Hikmet Öksüz- Doç. Dr. Ahmet Köksal

ORCID No: 0000-0002-3957-9174 / 0000-0001-9350-1928

Karadeniz Teknik Üniversitesi

*The single most important component
of a camera is the 12 inches behind it.*

Ansel Adams
(Amerikalı Fotoğrafçı)

Öz

Savaşların cephelerde gerçekleşen fiziki çatışma kısmı yanında cephe gerisinde sürdürülen kayda değer bir arka planı vardır. Günümüzde propaganda olarak nitelendirilen olgu ise hem cephenin hem de cephe gerisinin bir parçasıdır. Propaganda; özünde bir fikri, düşüncüyü veyahut algıyı karşı tarafa kabul ettirme ve yönlendirme gibi sistemli bir çalışmayı ifade etmektedir. Bireyi ya da toplumu etkilemeyi amaçlayan propaganda, klasik dönemlerde sadece toplumu etkileme gibi daha dar bir alanı kapsarken modern dönemlerde profesyonel bir disiplin olarak kullanılmaya başlanmıştır. Araç olarak kullanılabilen bütün kaynaklar propagandanın malzemesi olabilirken, Birinci Dünya Savaşı özellikle yazılı ve görsel propagandanın önemini ortaya koymuştur. Fotoğraf teknolojisinin ve baskı imkânlarının gelişmesine bağlı olarak savaşın herhangi bir anına veya genel seyrine ait bir durum, çoğu zaman manipüle edilerek arzu edilen biçimde kitlelere ulaştırılmaya çalışılmıştır.

Birinci Dünya Savaşı'nda sürdürülen propaganda faaliyetleri birkaç yönlü gerçekleşmekteydi. İçerik yönünde propaganda, ülke halkını savaşın haklılığına ikna etme ve üstün olduğu düşüncesini pekiştirme amacı taşıyordu. Öte yandan savaşın tarafın suçluluğu ile düşmanın cephelerde mağlup olduğuna dair bir izlenim de oluşturulmaya çalışılıyordu. Propagandanın dışa dönük yüzü ise

* Bu makale, 6-9 Aralık 2017 tarihlerinde "Birinci Dünya Savaşı'nın Hukuki ve Tarihi Yönleri (Alman-Fransız Penceresi)" başlıklı uluslararası sempozyumda sözlü olarak sunulmuştur.

Birinci Dünya Savaşı'nda Alman Propaganda Albümlerine Bir Örnek: "Album De La Grande Guerre"

uluslararası hukuk açısından haklılık mücadelesi niteliği taşımakta olup savaş sonrasına yönelik bir çabayı kapsamaktaydı.

Bu çalışmada Birinci Dünya Savaşı içerisinde *Deutscher Uberseedients Trans-ocean* tarafından hazırlanmış ve "Album De La Grande Guerre" adıyla Berlin'de basılmış olan kitapçıklar ele alınmaktadır. Söz konusu propaganda albümleri Almanların cephe durumlarını, komutanları, askerî araçları, işgal edilen bölgelerdeki uygulamaları vb. başlıkları gösteren görseller içermektedir. Bütün bu bilgiler fotoğraflarla desteklenmiştir. Orijinal baskılarında İngilizce, Almanca, İspanyolca, İtalyanca, Fransızca açıklamalar bulunan eserlerin 33 adedi, Doğu İstihbarat Bürosu tarafından Osmanlı coğrafyasında kullanılmak amacıyla "Edition Pour L'orient" alt başlığıyla ve eklentilerle düzenlenmiştir. Bu baskılarda Osmanlıca, Arapça, Farsça notlar ve izahatlar mevcuttur.

Anahtar Kelimeler: Propaganda, Fotoğraf, Almanya, Birinci Dünya Savaşı, Albüm

Abstract

Besides the physical conflict that takes place on the fronts, the wars have a significant background behind the front. Today, the phenomenon described as propaganda is a part of both the front and the behind of the front. Propaganda; In essence, it refers to a systematic work such as imposing and directing an idea, thought or perception to the other party. Propaganda, which aims to influence the individual or the society, covers a narrower area such as only affecting the society in classical periods, but in modern times it has been used as a professional discipline. In fact, besides being the material of all propaganda that can be used as a tool, World War I demonstrated the importance of written and visual propaganda in particular. A situation belonging to any moment of the war or the general course of the war, depending on the development of photography technology and printing possibilities, is often manipulated and tried to reach the masses as desired.

The propaganda activities carried out during the First World War were taking place in several ways. Inwardly, propaganda aimed to convince the people of the country that the war was justified and reinforce the idea that it was superior. On the other hand, it was tried to create an impression that the enemy was defeated in the fronts with the guilt of the warring party. The outward face of propaganda was a struggle for justice in terms of international law, but included a post-war effort.

In this study, booklets prepared by Deutscher Uberseedients Trans-ocean during the First World War and published in Berlin under the name "Album De La Grande Guerre" are discussed. The aforementioned propaganda albums are about Germans' frontline situations, their commanders, their military vehicles, their practices in the occupied areas, etc. All this information is supported by photographs. 33 of the works with explanations in English, German, Spanish, Italian and French in the original editions were organized by the Eastern Intelligence Office with the subtitle "Edition Pour L'orient" and add-ons for use in the Ottoman geography. These editions contain notes and explanations in Ottoman, Arabic, and Persian.

Keywords: Propaganda, Photography, Germany, World War I, Album de la Grande Guerre

1. Propaganda ve Fotoğrafın Propaganda Aracı Olarak Kullanımı

Günümüzden binlerce yıl önce Sun-Tzu tarafından savaşın temel ilkelerinin ve prensiplerinin belirlendiği kabul edilir.¹ Daha yakın döneme ait bir yazar olan Clausewitz ise yalın bir ifadeyle savaşı "düello" olarak tanımlamaktadır.² Her iki yazarın üzerinde durduğu ve dikkat çektiği ana

¹ "Tüm savaşlar aldatmacalar ve şaşırtmacaya dayanır. Savaş için en güçlü olduğunuzda, kendimizi güçsüz göstermeli; kuvvetlerinizi harekete geçirirken, hareketsizmiş gibi durmalı; düşmana yaklaştığımızda, uzakta olduğunuz izlenimi vermeli; uzakta olduğunuzda ise düşmanın burnunun dibinde olduğunuz düşmanı inandırmalısınız." "...savaşların tümünde savaşarak zapt etmek en üstün başarı demek değildir. Üstün başarı düşmanın direncini savaşmadan kırmaktır. Akıllı lider düşman ordusunu savaşmadan, düşman kentlerini kuşatmadan ele geçirmesini bilir..." Sun-Tzu, *Savaş Sanatı*, Çev. Adil Demir, Kastaş Yayınları, İstanbul 2008, s. 45, 49-50.

² Carl Von Clausewitz, *On War*, Oxford University Press, London 2007, s. 13.

husus savaşın sadece tekdüze bir çatışma olmadığıdır. Taktikler ve teoriler, psikolojik, sosyolojik, kültürel pek çok faktör de savaşların bir parçasıdır.

Propaganda, tarihin bilinen en eski devirlerine kadar giden bir etkileşim yöntemidir.³ Pek çok tanım bulunmakla birlikte yaygın olarak *düşünce ve fikirleri değiştirmek veyahut şekillendirmek* olarak tanımlanan propaganda kelimesinin kökeni, 1622’de Vatikan’ın kurduğu ve Katolik kilisesinin inançlarını yayma amacı güden “Sacra Congregatio de Propaganda Fide”den gelmekte ve Latince “yaymak ve ekmek” anlamını taşımaktadır.⁴ Tarihsel süreçte propaganda ifadesi olumsuz⁵ bir çerçevede gelişmiş, genellikle yalan, bozma, manipülasyon, beyin yıkama gibi kelimelerle birlikte veya eşanlamda kullanılmıştır. Günümüzde ise propaganda daha teknik bir husus olarak pek çok disiplini içinde barındıran bir olgudur. Tarihi bir çerçeveden bakıldığında propaganda, daha çok propagandacıların uygulamalarını, sıralanan tarihi olayları ve propagandanın olası etkilerini incelemek olarak görülmektedir.⁶ Domenach, propagandayı bir bakıma reklama benzetmekte, birinin amacının ticarî, ötekini ise siyasî olduğunu belirtmektedir.⁷

Propaganda amaçları, yöntemleri, türleri gibi pek çok boyutta sınıflandırılabilirle birlikte amaç üzerine vurgu yapıldığında terim; kontrol etmek, bilinçli, kasti bir girişimde bulunmaktır. Amaç üzerinden bir propaganda geliştirmek alıcıya/izleyiciye bir ideolojiyi, fikri ulaştırmayı bir başka deyişle ekme hedeflemektedir.⁸ Propaganda, kaynağı ve bilgilerin doğruluğuyla bağlantılı olarak beyaz, siyah ve gri olarak gruplanmıştır.⁹ Esasen propaganda; gerçekler, yalanlar veya bunların harmanlandığı bir bütündür. Buradaki tek gerçeklik, propagandacı ve hedef arasındaki yalın ikna etme çabasıdır. Zira propaganda sürecinde yer alan nesnelere sonu açısından önemi kalmamaktadır.

Politik propaganda türü ise Fransız Devrimi’nden sonrasına tarihlendirilmektedir. Devrim sonrası örgütlü propaganda gelişerek sürdürülmüş “ilk propaganda savaşına ve ilk savaş propagandasına” başlanmıştır. Fransız devrim doktrinlerinin fidelelerinin ekildiği bu süreçte propaganda Clausewitz’in “topyekün savaş” teorisine dek ciddi şekilde gelişmiştir. Bundan sonra ise propagandanın politika ve orduyu aşan, sivilleri de içerisine dahil eden geniş tabanlı bir psikolojik eyleme dönüştüğü görülecektir.¹⁰

İnsanoğlunun yazının bulunmasından eski devirlere dayanan tasvir etme yeteneği, bir tür iletişim yöntemi olmuş, bu yöntem duygu ve düşüncelerin yansıtıldığı bir araç olarak

³ İnsan ile insan arasındaki efendi-köle ilişkisinin ortaya çıkışı, insanlar arasındaki konuşmayı farklılaştırmış, sınıfsal ilişki sözün sunumunu ve içeriğini etkilemiştir. Böylece iletişim, eşit ve iki yönlü olmaktan çıkıp “güdüleme, yönlendirmeye araçsallaştırmaya” dönüşmüştür. Ünsal Oskay “Önsözü”, Jean Marie Domenach, *Politika ve Propaganda*, Çev. Tahsin Yücel, Varlık Yayınevi, İstanbul 2003, s. 6-7; Gustave Le Bon un ifadesiyle “kitlelerin telkine ve kıskırtmaya eğilimli oluşu” da topluluklara karşı söylemi şekillendirmiş ve söz içeriğini her zaman manipülatif bir hale getirmiştir. Gustave Le Bon, *Kitleler Psikolojisi*, Hayat Yayınları, İstanbul 1997, s. 32.

⁴ Garth S. Jowet, Victoria O’donnell, *Propaganda & Persuasion*, Sage Publications, Londra 2012, s. 2; Terence H. Quelter, “Propaganda Teorisi ve Propagandanın Gelişimi”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi*, Çev. Ünsal Oskay, C.III, S.1, 1980, s. 255.

⁵ Quelter, propagandanın aldatıcı ve gerçek olmayan bir ikna biçimi olduğuna dair yaygın kanaatin kökenini öncelikle bunu benimseten siyaset pratiklerine bağlamaktadır. Ayrıca Birinci Dünya Savaşı’ndan sonra savaşın büyük yalanlarının ortaya çıkmasını, insanların “moral ve entelektüel bir şok geçirmiş bulunmaları” sonucunu getirdiğini belirtmektedir. Quelter, *agm*, s. 274.

⁶ Jowet- O’donnell, *age*, s. 3-4.

⁷ Jean Marie Domenach, *Politika ve Propaganda*, Çev. Tahsin Yücel, Varlık Yayınevi, İstanbul 1969, s. 7-8.

⁸ Jowet- O’donnell, *age*, s. 2.

⁹ Jowet- O’donnell, *age*, s. 17-27.

¹⁰ Domenach, *Politika ve Propaganda*, s. 21-22.

Birinci Dünya Savaşı'nda Alman Propaganda Albümlerine Bir Örnek: "Album De La Grande Guerre"

kullanılmıştır. Yazının bulunmasından sonraki devirlerin kırılma dönemlerinden¹¹ biri ise fotoğrafın¹² keşfidir. Böylece görüntüler kayıt altına¹³ alınabilmiştir. Bu sayede insanın algısıyla aynı ve sabit bir bakış açısıyla aktarım yapılabilmektedir. Gerçek bir görüntünün ya da sahenin tabedilebilmesi, bilim ve insanlık tarihine büyük bir yenilik ve değişim getirmiştir. Bu yenilik ve değişim kadar, kitleleri ve bireyleri etkileme gücünün keşfi neticesinde; fotoğraf, devletlerin etkili kullanmak istediği bir unsur olmuştur. Zira fotoğrafın vermiş olduğu gerçeklik olgusu resim veya benzeri tasvirlerden onu kısa zamanda ayırmış; devletlerin, hükümetlerin de kıymetini fark etmeleri çok zaman almamıştır. Bu farkındalıkla artık sıradan bir fotoğraf, bir dizi ışık yansıması sonucu algılanan tasvirler olmaktan öteye geçmiştir.

John Berger, fotoğrafların "belirli bir durumda hayata geçirilen insansal bir seçimin tanığı" olduğunu belirtmektedir. Ona göre dışa yansıyan şey, fotoğrafçının bir nesneyi kaydetmeye değer bulduğu kararının bir sonucudur ve fotoğrafın biçimsel düzenlemesi hiçbir şey ifade etmemektedir. Burada izleyicinin önceki bilgi birikimi belirleyicidir. Böylece gizemli veya izah edilebilir şekilde dönüşmektedir.¹⁴ Barthes de fotoğrafik imgenin yan anlamının görülme eğiliminin bulunduğunu, "gerçeklik mesajının belirsizleştiğini ya da gizlendiğini" kaydetmektedir.¹⁵

Kimi zaman çekenin, kimi zaman da görenlerin farklı anlamlar yüklediği fotoğraflar algılayışlarına göre insanları farklı biçimlerde şekillendirmektedir. Bu sebeple güdüleme amacıyla elde edilmemiş olsa da herhangi bir fotoğrafta gerçekliğin manipülasyonu her zaman mümkündür. Burada fotoğrafçının baktığı yön kadar ulaştığı hedef, yayınladığı yer ve zaman ile karşı taraf¹⁶ üzerinde bıraktığı veya bırakacağı izler bir bütün halindedir.

Fotoğraf tekil bir görüntü olsa da kolektif bellek oluşumunda önemli bir araçtır. Yaşanan an tüm topluma, izleyiciye mal olmakta onların bir parçası haline gelmektedir. Zira göze olduğu gibi zihne de hitap etmektedir. Fotoğrafın bu denli etkili olması, gerçekçiliği kadar evrensel bir anlatım metoduyla sergilenmesindedir. Bu sebeple fotoğrafın manipüle edilmesiyle kitleler de kolaylıkla etkilenmiştir. Fotoğraf -en azından başlangıçta gerçek görüntüye müdahale edilmese de- her zaman kurgu neticesi oluşabilmesi gerçeği ile karşı karşıyadır. Zira bütününden ayrılmış küçük bir sahne, bütün anlamı değiştirebilmektedir. Burada ise fotoğrafçının niyeti ortaya çıkmaktadır.¹⁷ Bu nedenle her fotoğraf gerçekliğe dair bir görüşü vurgulama, onaylatma, inşa

¹¹ Matbaa ve radyonun icadının da kitle iletişimini çok geniş bir tabana yaymaları dolayısıyla bu doğrultuda önemli gelişmeler olduğunu ilave etmek gerekmektedir.

¹² İlk fotoğraf Niepce tarafından 1826 yılında çekilmiştir. 21x16,5 boyutlarındaki "pencereden görünüş" adlı fotoğraf 8 saat boyunca ışıklandırılarak elde etmiştir. Gökhan Demirel, "Fotoğrafın Manipülasyon ve Gündem Saptama Gücü", *International Journal of Social Sciences and Education Research*, C.I, S.2, 2015, s. 626; İlk makine ise Daguerre tarafından geliştirilerek 1839'da kullanılmış, 1855'de dünya fuarında "fotoğraf" adı altında özel sergi yapılmıştır. Walter Benjamin, "Little History of Photography (1931)", *Walter Benjamin Selected Writings Volume 2 1927-1934*, Çev. Rodney Livingstone vd., The Belknap Press of Harvard University Press, Londra 1999, s. 507; Meral Özbek, "Walter Benjamin Okumak-III", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, C.L, S.4, s. 91; Kemal Gök, "Fotoğrafın Bulunuşu ve Sonrasında Oluşan Teknik Gelişmeler", *Yıldız Journal of Art and Design*, C.III, S.1, 2016 s. 43-66.

¹³ Buna ilaveten üzerinde durulması gereken bir husus da fotoğrafla ortaya konulan imgenin eşsizliğinden ziyade sınırsız sayıda çoğaltılabilmesidir. John Berger, *Bir Fotoğrafı Anlamak*, Metis Yayın, İstanbul 2015, s. 36.

¹⁴ Berger, *age*, s. 37

¹⁵ Kathrin Yacavone, *Benjamin, Barthes ve Fotoğraf Tekilliği*, Hayalperest Yayınevi, İstanbul 2015, s. 141.

¹⁶ "Bir filmin yönetmeni zamanı kendi seçimi doğrultusunda kullanır, tıpkı bir ressamın seçtiği hadiseleri bir arada tasvir edişi gibi. Fotoğrafçı için aynı şey geçerli değildir. Fotoğrafçının başlıca kararı, tecrit etmek istediği âna daırdır. Ne var ki fotoğraf, eşsiz gücünü bu gözle görünür sınırlılıktan alır. Gösterdiği şey gösterilmemiş olanı akla getirir." Berger, *age*, s. 38.

¹⁷ Demirel, "Fotoğrafın Manipülasyon...", s. 629.

etme aracıdır ve bir öğretiyi veya ideolojiyi yaymada, tanıtmada kullanılabilir değerli bir silahtır.¹⁸

Fotoğraf tekniklerinin ve fotoğrafçılığın gelişmesiyle ortaya çıkan yeni bir alan savaş fotoğrafçılığı olmuştur. Savaş fotoğrafçılığının başlangıcı Kırım Harbi'ne dek uzanmaktadır. Yine Amerikan İç Savaşı (1861-65) da fotoğraflanmış büyük kitlesel hadiselerdendir. Kırım Savaşı'nda görev alan Roger Fenton ilk resmî fotoğrafçı¹⁹ mahiyetindedir. Ancak İngiliz hükümetinin emriyle savaşı fotoğraflamaya giden Fenton'un çekebilecekleri baştan sınırlıdır. Çünkü şiddet içerikli fotoğraflar alması istenmemiştir. Yine de halkın cephelere dair ilgisi bu tarihten sonra artmıştır.²⁰ Bununla beraber savaşın getirdiği acı ve vahşet hiç olmadığı kadar gerçekçi bir şekilde ortaya çıkmıştır. Nitekim ünlü savaş fotoğrafçısı Robert Capa, bu durumu "Savaş fotoğrafçısı olmaktansa ömür boyu işsiz kalmayı tercih ederdim" sözleriyle ifade etmektedir.²¹ Susan Sontag, savaş fotoğraflarının ortaya koyduğu yıkım ve ölüm manzaralarının tek başına savaşa karşı çıkmayı tetikleyen bir etki yapıp yapmayacağını tartışmakta ve haklı bir serzenişle aslında bu fotoğraflarla amaçlananın "haklı davaya" destek aramak olduğunu şu şekilde dile getirmektedir: "Ölü sivillerin ve yerle bir olmuş evlerin görüntüleri düşmana duyulan kini koyulaşturmaya yarayabilir..."²²

Temmuz 1914'de patlak veren ve Kasım 1918'de sona eren Birinci Dünya Savaşı'nda cephelelerdeki yoğun mücadele yanında cephe gerisinde de büyük savaşlar yaşanmıştır. Savaşın teknolojik, siyasî, bilimsel pek çok yönü kadar propaganda tarafı da büyük önem arz ediyordu. Dört yıllık süreç, propaganda yöntemleri ve pratikleri açısından o güne kadar görülmemiş bir çapta ve çeşitlilikte imkânlar sundu. Nitekim savaş bittiğinde bu konuda çok geniş bir literatür oluşmuştu. Savaş sürecinde propaganda terimi psikolojik savaşın yanı sıra atlatmaca ve yalanı da barındırıyordu. Propagandanın içeriği ve amacıyla ilgili sınıflandırmalar da savaşın sonunda net olarak belirginleşti. Örneğin başlangıçta, yayılmak istenen fikrin gerçekliğinin önemi olmadığı kanaati değişmiş,²³ propagandanın "zeki aldatmacaların ötesinde bir şey olduğu"²⁴ ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda Birinci Dünya Savaşı kullanılan "sersemletme" yöntemleriyle, II. Dünya Savaşı için doğal bir laboratuvar işlevi görmüştür.²⁵

Propagandanın bütün yöntemlerinin kullanıldığı bir süreç olan Birinci Dünya Savaşı'nda bu faaliyetler gerçekleştirilirken cepheledeki askerler, cephe gerisindeki siviller, düşman orduları, uluslararası hukuk gibi pek çok cihet gözetilmekteydi. Yazılı propaganda daha çok uluslararası hukukta haklılık mücadelesine dönük iken, siyasetçilerin kendi kamuoylarını savaşa ve sonuçlarına ikna etmesi bir diğer yöndü. Bir propagandanın uluslararası boyutta hedefleri; ülkelerin kendi halklarıyla, dost, düşman ve tarafsız ülkelerin kamuoyları idi.²⁶ Nitekim Almanlar

¹⁸ Berger, *age*, s. 37-39, 51. Türkçede "denktaşör" şeklinde kullanılan kelime, İngilizcede "trigger" olarak yer almakta ve "silah tetiği" anlamına da gelmektedir.

¹⁹ Suzan Sontag, *Başkalarının Acısına Bakmak*, Çev. Osman Akınhay, Agora Kitaplığı Yayınları, İstanbul 2004, s. 47.

²⁰ Gökhan Demirel, Güliz Uluç, "Savaşa İlişkin Fotoğrafların Toplumsal Etkileri", *Marmara İletişim Dergisi*, S.27, 2017, s. 66.

²¹ Howard Chapnick, *Truth Needs No Ally: Inside Photojournalism*, University of Missouri Press, Missouri 1984, s. 22.

²² Sontag, *age*, s. 7-9.

²³ Qualter, *agm*, s. 258-259.

²⁴ Anthony Pratkanis, Elliot Aronson, *Propaganda Çağı- İnanın Gündelik Kullanımı ve Süistimali*, Paradigma Yayınları, İstanbul 2008, s. 13.

²⁵ Domenach, *Politika ve Propaganda*, s. 22.

²⁶ Servet Aşar, "Birinci Dünya Savaşı'nda Rus Propaganda Faaliyetleri ve Osmanlı Devleti", *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi (OTAM)*, S.14, 2003, s. 68.

Birinci Dünya Savaşı'nda Alman Propaganda Albümlerine Bir Örnek: "Album De La Grande Guerre"

haklılık ve ön savunma vurgusu²⁷ yaparken, İngilizler ve Fransızlar Alman saldırganlığına, barbarlığa işaret ediyordu. Haklılık ve kazanma duygusu yanında işlenen diğer propaganda öğeleri vatanseverlik, intikam, tarafgirlik, düşmanlık gibi unsurlardı.

Görsel propagandanın ise ayrı bir yeri vardı. Cepheler ve cephe gerisinde kullanılan fotoğraflar o güne kadar görülmemiş bir etki yapıyor, cephede olmayan insanlar da görsel bombardımana maruz kalıyordu. Yayımlanan resmi albümler, kitaplar ve gazete haberleri yanında cephelerde düşman mevzilerine atılan broşürler²⁸ de mevcuttu. Etki alanı büyüdükçe savaş fotoğraflarının cepheyi ve gerisini temsil eden örnekleri artıyor, ülkeler bu kuvvetli manipülasyon aracını artık siper mücadelelerine eş tutuyordu. Nitekim cephe fotoğraflarına ilk yasaklar Alman ve Fransızlardan gelmiştir.²⁹ 1915 yılında önce askerlerin yanlarında fotoğraf makinesi bulundurması yasaklanmış, 1916'da ise seçilmiş resmi fotoğrafçılar görevlendirilmiş ancak bu fotoğrafçıların ön cepheyi fotoğraflamalarına izin verilmemiştir.³⁰

II. Dünya Savaşı öncesinde ve sonrasında propagandayı en etkili kullanan ve literatürde genişçe bir yer tutan Alman propaganda metotlarının Birinci Dünya Savaşı'nda aynı boyutta başarılı olamadığı ve İngiltere'nin gerisinde kaldığı belirtilmektedir.³¹ Almanya aslında iyi dizayn edilmiş bir propaganda mekanizmasına, zengin malzemeye ve kurgulayacak entelektüel düzeye sahipti. Ayrıca zaman açısından propaganda faaliyetlerinde geç de kalmamıştı. Temel eksiklikleri, propagandanın en az silahlar kadar değerli olduğunu geç fark etmeleri, Almanya'da propaganda etkinliğinin çok başlılığı³² ve yabancı kamuoylarını anlamadaki yetersizlikleriydi.³³ Yücel Ertekin ise bu konuda, İmparatorluk Almanya'sının bir kast toplumu olması dolayısıyla, elitlerin konumlarından emin olmalarının propagandaya kayıtsızlıklarına sebebiyet verdiğini kaydetmektedir.³⁴ İngiliz propagandasının en başarılı tarafı ise dış kamuoylarına ulaşmaktı.³⁵ Bu süreçte tüm diğer devletler gibi Osmanlı Devleti³⁶ de bir takım faaliyetlere girişmekle birlikte çok ileride değildi ve bu yolda Almanlardan destek almaktaydı.³⁷ Görsel propaganda yönüyle

²⁷ Ali Kaşiyuğun, Mustafa Çolak, "Savaş ve Propaganda: Birinci Dünya Savaşı'nda Alman Propagandası", *History Studies*, C.VI, S.5, 2014, s. 163-165.

²⁸ Örnek olması bakımından İngiliz ve Rus uçaklarından atılan broşür içerikleri için bkz. *Osmanlı Belgelerinde I. Dünya Harbi*, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayını, İstanbul 2013, s. 190, 311; İngilizler Birinci Dünya Savaşı sonunda broşür ve beyannameler yoluyla Türk askerlerini demoralize etmeye çalışmaktaydı. Aynı zamanda esir Türk askerlerinin oldukça rahat ve konforlu bir ortamda olduğu görüntüsü sunuluyordu. Servet Aşar, *Birinci Dünya Savaşı'nda İngiliz Propagandası*, Kim Yayınları, Ankara 2004, s. 55, 58-59.

²⁹ Sontag, *age*, s. 65.

³⁰ Nazım Serhat Fırat, *Savaş Fotoğraflarının Kullanımı Bağlamında Propaganda ve Manipülasyon*, Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2008, s. 54.

³¹ Yücel Ertekin, "The Concept of Propaganda and the Use of Propaganda Techniques in World War I and II", *Turkish Public Administration Annual*, S.13-1, 1998, s. 104; Amerika'da ise başlangıçta pasifist tutum sergileyen kamuoyu Wilson önderliğinde yönlendirilmiştir. Noam Chomsky, *Medya Denetimi*, Çev. Elif Baki, Everest Yayınları, İstanbul 2008, s. 1.

³² Ertekin, *agm*, s. 104-105.

³³ Erol Köroğlu, *Türk Edebiyatı ve Birinci Dünya Savaşı (1914-1918) Propagandanan Millî Kimlik İnşasına*, İletişim Yayınları, İstanbul 2004, s. 41-45;

³⁴ Ertekin, *agm*, s. 104-105.

³⁵ Köroğlu, *age*, s. 40.

³⁶ Osmanlı Devleti'nde fotoğrafın propaganda aracı olarak kullanılması II. Abdülhamid dönemine denk gelmektedir. Bu dönemde Osmanlı ülkesine dair muhtelif fotoğraflar albümler halinde Amerika'da National Library ve İngiltere'de British Museum'a gönderilmiştir. Engin Özendes, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Fotoğrafçılık 1839-1823*, Yem Yayın, İstanbul 2013, s. 32-33.

³⁷ Bünyamin Ayhan, *Millî Mücadelede Basın Olağanüstü Durumlarda Propaganda*, Konya, Tablet Yayınları, Konya 2007, s. 83-86.

kayda değer bir faaliyet olarak Harp Mecmuası çıkarılmıştı.³⁸ Bu mecmua fotoğraf merkezli bir yayın olup kurgu ve içerik Alman albümlerine oldukça benzerdir. Cepheler, komutanlar, savaş teknolojisi, esirlerin haber olarak ele alınışı ve sergilenişi aynıdır.³⁹

2. Şekil ve İçerik bakımından “Album De La Grande Guerre”

Çalışmada ele alınan “Album De La Grande Guerre” adlı albümler Birinci Dünya Savaşı içerisinde *Deutscher Ueberseedients Trans-Ocean* tarafından organize edilmiş ve Berlin’de basılmıştır. İki ayrı versiyonu olduğu görülen kitapçıklar öncelikle Avrupa ülkeleri için hazırlanmış olup İngilizce, Almanca, Fransızca, İspanyolca ve Portekizce dillerinde açıklamalara yer verilmiştir. İç kapakta, editör olarak Georg Stilke, sorumlu yazar olarak J. Schumacher’in isimleri vardır. Bu iki ismin hazırladığı başka albümler de mevcuttur.⁴⁰ Bu çalışmaya konu olan albümler ise daha sonra “Edition Pour L’Orient” başlığıyla Osmanlı Türkçesi, Farsça, Arapça ve Urduca açıklamalı “*Muharebe-i Umumiye Resimleri*” başlıklı sürümdür. Doğu için hazırlanan albümlerin toplamda 33 adet basıldığı tespit edilmiştir. Her fotoğraf sayfası için, Batı dillerinde fotoğraf altlarında, Doğu versiyonunda albüm önünde ve sonunda çeviriler verilmiştir. Çeviriler ele alınıp değerlendirildiğinde gerek batı dilleri içerisinde gerekse batı dillerinden Osmanlı Türkçesine çevirilerde bazı farklılıklara tesadüf edilmiştir. Bu farklılıkların müttefiklerin hassasiyetlerinden kaynaklanması da muhtemeldir.⁴¹ Farklı dillerde yayımlanması Almanların albümleri geniş bir alanda yayımlama amacına işaret etmektedir. Ayrıca kapak sayfasından sonra fotoğrafların sıralamasının batılı usulde yapıldığı uyarısı bulunmaktadır. 19x29 cm boyutlarındaki eserlerin basım kalitesi oldukça iyi olup kapak sayfaları renkli tasarlanmıştır.⁴² Albümlerin ilk on sayısı 48, sonrakiler 40’ar sayfa olup, her sayfada 1 ila 4 fotoğraf mevcuttur.

Albümlerin ilk basılanların klasik tasarımları korunmuş, daha sonra yayımlananlarda tasarım açısından neredeyse hiçbir değişiklik yapılmamıştır. Ana hatlarıyla ifade etmek gerekirse; askerî güç(askerî yönetim ve silahlı güç), savaşın seyri, müttefiklerin durumu, cephedeki durum, savaş ganimetleri, zaferler, savaş teknolojisi, siviller, esirler, esir kampları birincil başlıklardır. Albümlerde daha çok fotoğraf altlarında yalın ve çok kez yorumsuz anlatım tercih edilmişse de açıklamalarda ironik bir üslup kullanıldığı da görülmektedir. Örneğin bir Fransız bombardımanını anlatan fotoğrafın altında “Barbar Almanlar”⁴³ ifadesi kullanılmakta, Almanya’daki iğşe ve gıda bolluğu “Almanya’da gıda problemi” başlığıyla sunulmaktadır.

Fotoğraflar bütüncül olarak değerlendirildiğinde Almanların her alandaki üstünlüğüne atıflar yapıldığı görülmektedir. Tek yönlü bir anlatım ve sunumun olduğu albümlerde özel bir giriş ve uzun açıklamalar yapılmayıp sadece fotoğrafların dili kullanılmıştır. Böylece evrensel bir dil olarak çoğunlukla göze hitap eden yalın bir propaganda şekli üretilmiştir.

Birinci Dünya Savaşı’nda propagandaya önemli bir çalışma alanı ayıran Almanya için savaş içerisinde, hatta sonunda da verilmek istenen en önemli mesaj haklılıkları idi. Bu düşünceyi ifade kaygısı ve buna yönelik çaba ise sadece uluslararası hukukta haklılık ispatına yönelik bir gayret

³⁸ *Harp Mecmuası (Kasım 1915-Haziran 1916)*, TTK Yayını, Ankara 2015; Cafer Ulu, “Çanakkale Muharebeleri Sırasında Basının Propaganda Aracı Olarak Kullanılması: Harp Mecmuası Örneği”, *Çanakkale Araştırmaları Türk Yılı*, Yıl 10, S.12, 2012, s. 61-83.

³⁹ Köroğlu, *age*, s. 190-193.

⁴⁰ Söz konusu albümler de benzer şekilde hazırlanmıştır. 1918 yılına dek devam eden bu albümler 44 sayıdır. Sorumlu Redaktör J. Schumacher ve Editör Georg Stilke’dir.

⁴¹ Örneğin bir Bulgar askerinin bir Türk’e ayakbaılarını boyattığı fotoğraf Osmanlıca açıklamada sadece “Bulgar askerlerin kundura boyatması” olarak ifade edilmiştir. (9/44)

⁴² Bkz. Ek-1.

⁴³ Fransız şarapnelleriyle yaralanmış Fransız çocuklar, Alman cerrah ve Fransız hemşirelerce tedavi edilmektedir. Çocukların ellerinde oyuncak bebekler bulunmaktadır. (13/38)

Birinci Dünya Savaşı'nda Alman Propaganda Albümlerine Bir Örnek: "Album De La Grande Guerre"

olmayıp aynı zamanda içe dönük bir hedefti. Almanya'nın üzerinde önemle durduğu haklılıklarını anlatma gayreti, savaşın diğer tarafları için de geçerliydi. İngiltere, Fransa ve sonradan savaşa dâhil olan ABD'nin de iç ve dış kamuoyları nezdinde haklılıklarını ispat çabaları, savaşın ve savaş sonrasının önemli gündem maddelerinden biriydi. Almanlar açısından bakıldığında albümün her sayısında bu kaygıya yönelik fotoğraflar dikkat çekmektedir. Rus bombardımanından kurtarılan bir köy (1/26), Fransız şarapnelleriyle yaralanmış Fransız çocuklar (13/38), Doğu Prusya'da harabeye çevrilen kasabalar (2/12, 2/13, 2/14) gibi örnekler tek yönlü bir saldırı görüntüsü vermektedir.

Albümlerdeki fotoğrafların düzenlenmesinde anlam bütünlüğü ve bilinçli bir sıralama söz konusudur. İlk fotoğraflarda çoğunlukla Almanya ile Avusturya-Macaristan İmparatorları, krallar, siyasetçiler, hanedan mensupları ile Alman umumi karargâhından komutanlar yer almaktadır.⁴⁴ Hemen her sayıda cephedeki üstünlük, müttefiklerin durumu, askerlerin iâşe ve psikolojik yönden rahat görüldükleri fotoğraflar, esirler, büyük ve görkemli toplantılar, dinî ayinler standart bir haldedir.

Polemiklerden ziyade fotoğraflarla anlatımın tercih edildiği albümlerde zaman zaman karşı propagandaya yönelik bir tepki de göze çarpmaktadır. Örneğin ilk albümde (1/37) Berlin Lokalanzaiger gazetesindeki bir haberin nasıl çarpıtıldığına değinilmekte, açıklama bölümünde usta bir askerinin bir diğerinin mektup yazmasına yardım ettiği fotoğrafın New York Globe tarafından kullanılarak tüm askerlerin acemi ve cahil olduğu, hemen hemen ailesine mektup yazacak kimse bulunmadığı şeklinde çarpıtılarak sunulduğu ifade edilmektedir. Fotoğrafın sağında genişçe Alman, Rus, Fransız ve İngilizlerdeki acemi asker oranları bulunan bir tablo yer almaktadır.

Alman, Avusturya-Macaristan ve Bulgar hükümdarlarına geniş yer verilen albümlerde Almanya ve müttefiki ülkelerin askerî ve siyasî yönetici kadrosuna, Amerikan, İngiliz ve Fransız siyasilerle komutanlarına da rastlanmaktadır.

Ordular söz konusu olduğunda modern ve gelişmiş silahlara ağırlık verilirken, cephedeki askerî araçlar yanında savaş teknolojisi adı altında askerî teknoloji göz önüne serilmiştir. İngiliz, Fransız ve İtalyan silahları, çoğunlukla hemen önceki veya sonraki sayfada verilen daha güçlü bir savaş aracı ile adeta gölgelenmiştir.

Siperlerdeki yaşam ve askerlerin iâşe ve psikolojik durumlarının bolca verildiği fotoğraflarda, sayıları az da olsa düşman askerlerinin cesetlerinin⁴⁵ bulunduğu örneklere de rastlanmaktadır. Buna karşın Almanlar ve müttefiklerine dair olumsuz hiçbir fotoğraf mevcut değildir. Yaralı askerler üzerinden fedakarlık ve kahramanlığın altı çizilmiş, onların rehabilitasyon süreçlerine oldukça fazla yer ayrılmıştır. Yine malul askerler için yapılan protezler, bu protezlerle ilgilenen komutanlar sıklıkla tekrar eden fotoğraflarda vurgulanmıştır. İyileşmekte olan askerlerin nasıl vakit geçirdiği ve hemşirelerin onlara yoğun ilgisi de ön plandadır. (1/22, 1/39, 4/39) Askerî mezarlıklar kahramanlık görüntüsü ile bezenmiş, gösterişli ve bakımlı alanlardır. Hatta düşman askerlerinin mezarlarının da tezyin edildiği örnekler vardır.

Savaşın en önemli parçası cephe çarpışmalarıdır. Kanlı sahnelere pek rastlanmamakla birlikte nadiren de olsa Rus ve İngiliz askerlerinin yığın halindeki cesetleri (4/7, 6/44) kullanılmıştır.

⁴⁴ Alman İmparatoru yanında Hindenburg ve Ludendorff'un fotoğrafları albüm sayfalarını süslemektedir. (8/1, 8/2, 8/3, 46/1)

⁴⁵ Esasen fotoğraf teknolojisinin gelişmediği erken dönemlerde uzun süreli pozlama gerektirdiği için ceset çekimleri oldukça uygundu. Fakat bunun insanlar üzerindeki olumsuz etkisinin gözlemlenmesi uzun sürmedi. Bunun istisnası düşman askerlerinin cesetleriydi. Nazif Topçuoğlu, *Fotoğraf Ölmedi Ama Tuhaf Kokuyor*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2010, s. 62.

Ayrıca yaralı askerlere dair çok sayıda fotoğraf yer almaktadır. Ağır yaralıların taşınması yanında muntazam bandajlı ve sargılı askerler ve bunların rahat hallerinin altı çizilmektedir. Cephe gerisi rehabilitasyon merkezleri düzenli, intizamlı ve eğlenceli mekanlar olarak görülmektedir.(3/22, 8/42)

Albümlerde, ele geçirilen bölgelerdeki sivil halkın durumu her sayıda tekrarlanan öğelerdendir. Bu fotoğraflarla işgal bölgelerinde sivil halkın yönetimden memnun olduğu izlenimi ısrarla verilmeye çalışılmıştır. Yine Almanya'daki cephe gerisi de sunulmuş, özellikle kadınlar ve çocuklar "barışçıl bir sahne" gibi başlıklarla sergilenmiş, günlük yaşamın sorunsuz bir şekilde devam ettiğine, ekonomik ve ticari faaliyetlerdeki devamlılığa atıflar yapılmıştır. Alman şehirlerinin sıklıkla yer aldığı albümlerde sebze pazarları, un depoları, soğuk hava deposunda saklanmış etlerle cephe gerisindeki iâşe konusundaki zenginliğe işaret edilmiştir. 1915 yılında Almanya'da hasat fotoğraflarında üretimin oldukça bol olduğu, işçi ve hayvan tedarikinde sorun bulunmadığı bilgisi, mutlu bir şekilde çalışan çiftçilerin fotoğraflarıyla bütünleştirilmiştir. (3/48, 14/39 14/40) Ayrıca askerî kıyafetlerle dolu depolar (2/39, 2/40) şehirlerdeki sebze meyve pazarlarındaki canlılık ve ürünlerdeki çeşitlilik ve bolluk belirgin bir şekilde öne çıkarılmıştır. (3/46, 6/45, 15/35, 15/37, 17/38, 17/39) "Almanya'da yiyecek meselesi" şeklindeki ironik bir başlık bulunan fotoğraflarda da sucuk, et ve konserve fabrikalarındaki bolluk, semiz hayvanlar, dolu ve hareketli çiftlikler verilmiş, açıklamaların sonuna tarih eklenerek fotoğrafların güncel olduğunun altı çizilmiştir. (15/38, 15/39, 26/32, 26/36, 26/37, 26/38, 26/39, 26/40) Cephedeki erzak ve iâşe konusunda da benzer bir vurgu vardır. Bol ve çeşitli malzemeler harp mutfağından arabalara yüklenirken (15/36) bir başka fotoğrafta Doğu cephelerinde oldukça donanımlı kışlık elbiseli askerler (7/37) bulunmaktadır.

Savaşın psikolojik yönüyle birlikte ele alındığında esirler ve esir kamplarına ait fotoğraflar ayrı bir önem kazanmaktadır. Albümlerin neredeyse bütün sayılarında esirlere yer verilmiştir. İngiliz, Fransız, Rus esirler yanında kolonilerden gelen askerlere özellikle dikkat çekilmiştir. Ayrıca ısrarla esir kampların fiziki durumunun iyi olduğu görüntüsü verilmek istenmiştir. (2/43, 13/24, 14/20, 14/21, 14/22, 14/23, 14/24, 14/25) İngiliz esirlerinin bulunduğu kamplar, diğerlerine nazaran daha düzenli ve ferahdır. Kamplarda kriket oynayan, müzik ve tiyatro faaliyetinde olan esirlerin mutlu oldukları imajı çizilmektedir. (1/13, 1/42, 1/45.) Subay esir kamplarında okuma salonu, spor alanları ve bir postane göze çarpmaktadır. (14/23) Rus esirler için ise aynı durum söz konusu değildir ve onların şartlarındaki olumsuzluğun sergilenmesinden çekinilmemiştir. Tarlalarda çalışan, saman balyaları yükleyen, yıktıkları alanları temizleyen Rus askerlerinin görüntüsü çokça kullanılmıştır. Rus esirler adeta cezalandırılmıştır. (2/11, 2/17, 2/18, 2/19, 3/21) Eğlenceli sportif faaliyetler yapmakta oldukları görülen Hint esirlerinin durumu dahi Ruslara nazaran daha iyi konumdadır. (4/30, 4/31, 4/32, 4/33)

Fotoğraflarda kadın görüntüleri iki boyutlu irdelenmiştir. Cephedeki erkeklerin yerine sivil hayata katılan güçlü kadınlar yanında, düşman ordularının perişan ettiği anneler bir başka sahnede ön plana çıkmaktadır. Yine yaralı askerlerin tedavi ve rehabilitasyonunda kadın şefkati vazgeçilmez bir öğe olarak kullanılmaktadır. Bunların yanında erkeklerin boşalttığı işgücüne kadınlar emeğiyle katılmakta, askerî sanayide, dikiş cemiyetinde, fırında, mermi imalathanesinde, hastanede görülmektedir. Ayrıca kahraman işçi kadınlar imgesi dikkat çekicidir. "Public park"ta oynayan, eğitim ve kontrol altındaki savaş çocukları imgesiyle de cephede bulunan erkeklere geride bıraktıklarının güvende oldukları hissi verilmektedir. (13/39, 6/44)

Albümlerde Almanlar ve müttefik askerlerine yönelik motive edici fotoğraflar da vardır. Askerlerin memleketlerine döndüklerinde yaşayacakları duyguyu anlatan çocuklu bir fotoğraf

Birinci Dünya Savaşı'nda Alman Propaganda Albümlerine Bir Örnek: "Album De La Grande Guerre"

altında bir şiirle duygularına hitap edilirken,⁴⁶ esir alman bir Fransız askerinin kolundaki bir Alman askerinin kafasının kesildiğini tasvir eden dövme yakın plan verilmiştir. (1/36)

Almanya'nın müttefiki olan devletler açısından bakıldığında, Avrupa cephelerinde İtalya'da Avusturya-Macaristan ordularının başarılarının çok kez tekrarlandığı görülmektedir. Osmanlı Devleti'ne ait pek çok fotoğraf da albümlerde yer bulmaktadır. Örneğin Çanakkale Boğazı'nda batırılan İngiliz denizaltısının esir edilen mürettebatı ve İngiliz Başkonsolosu Palmers moralsiz ve tedirgin bir haldedir. (1/31, 1/32) Yine Sina'da ve Gelibolu'daki Türk askerlerine dair fotoğraflar fazladır. (1/20, 3/32, 5/8, 7/40, 7/41) Konya'da sufi alaylarının yürüyüşü gibi dinî motiflerin de özenle altı çizilmektedir. (3/33, 24/29)

Savaş içerisindeki sivil görüntüler ele alındığında savaşın ve işgallerin meşrulaştırılmaya çalışıldığı göze çarpmaktadır. Rus Polonya'sında bir paskalya kutlamasında kadınlar özel kıyafetleriyle bir kilise önündedirler. Özellikle Avrupa cepheleri dikkate alındığında sivil halka yönelik Hristiyanlık temelli yoğun dinî bir propaganda vardır. Fotoğraflar sürekli din temalı öğelerle süslenmiştir. Başpiskopos Kardinal Harlman'ın umumi karargâhı ziyareti (10/25, 10/26), Almanlarca bombalanan bir kasabada yıkılmamış tek binanın bir kilise olması (8/12), Fransızların, Rusların ve İtalyanların saldırıları neticesi yıkılan kiliselere ait fotoğraflar standart görüntüler halindedir. (6/5, 8/13, 11/8)

Fotoğraflardaki kültürel vurgu ise ayrı bir özellik arz etmekte, bunlar aracılığıyla üstün ve ileri kültür duygusu aşılarmaya çalışılmaktadır. Tıpkı teknolojik ve bilimsel üstünlüğü irdeleme gayreti gibi kültürel alana da özel yer ayrılmıştır. Bir sahnede Alman askerleri Namur'da Goethe'nin bir eserini takip ederken (2/48), diğer sahnede Lille'de tiyatro oyununa gitmektedir. (9/7) Leipzig'de inşa edilen devasa kütüphane birkaç kez nakledilirken (4/47, 14/36, 14/37) diğer yandan cephede tekerlekli bir savaş kitaplığında ilgiyle kitap okuyan askerler görülmektedir. (10/36, 10/38) Bu kültürel vurgu, sanat sergileri ve heykel açılışlarıyla zenginleştirilmektedir.(4/4, 15/33)

Gösteri, propagandanın en önemli öğelerinden biridir. Tekrar eden devasa gösteriler, dinsel, sportif ve milli törenler kitlelerin ikna olması için önemli araçlardır.⁴⁷ Nitekim cenaze törenleri içerisinde de çoğu zaman gövde gösterisi, çoğunluk propagandası bulunmaktadır. Reichtag önünde 2000 şarkıcının olduğu milli bir konser, dinî ayinle bütünleşmektedir. (15/29) Berlin stadındaki sportif yarışlar, milli şarkı festivalleri (11/27), Varşova Üniversitesinin ruhbanlar, vali ve askerlerce büyük bir törenle açılması (6/21) gibi sahnelerin özenle altı çizilmiştir.

Albümlerdeki fotoğraflar Osmanlı Devleti açısından ele alındığında da önemli veriler sunmaktadır. Türkiye, Almanya, Avusturya Macaristan ittifakına ayrı önem veren albümler, cephe başarılarını ve birlikte savaşmayı ön plana çıkarmaktadır. Galiçya'daki Osmanlı askerleri istasyonda güzel bir şekilde karşılanmakta ve kendilerine yemek sunulmaktadır.(14/15) Ayrıca Kanal Cephesi ve Filistin gibi bölgelerde askerlerin iaşe, silah gibi durumlarının zenginliği tekrarlanmış, Kût'ül-Amare zaferi de unutulmamıştır.(11/34) Türkler tarafından ele geçirilen esirler tıpkı Almanya'daki gibi özellikle vurgulanmış, İngiliz ve Fransız kolonilerinden gelen askerlere dikkat çekilmiştir. Osmanlı hanedanı ile Enver ve Cemal Paşalar da çok kez konu edilmiştir. (9/37, 22/4, 26/22, 28/16, 28/17) İmparator Wilhelm'in İstanbul ziyaretine çok sayıda fotoğrafla yer verilmiştir.(28/16, 28/17, 28/18, 28/19, 28/20, 28/21, 28/22) Almanya'daki Müslüman savaş esirleri üzerinden dinî propaganda yapılırken Türk mebusların Almanya ziyareti de önemsenmiştir. (11/24, 12/36, 12/38) Fotoğraflarda Zosen-Wündsorf kampında Ateşe

⁴⁶ "Sılada: Memlekete varan asker yarasını unuttur, kavuşmanın ateşi onun gözlerini yakar, Şiş göğsü sevincinden... Görünce, mini mini yavrusunu, çırpınır..." (9/48).

⁴⁷ Domenach, *Politika ve Propaganda*, s. 53.

Militer Şükrü Bey'in cami önünde Müslüman esirlere bir nutuk verdiği görülmektedir. (12/37) Buradaki esirlerin durumlarının iyi olduğu görülmekte (9/9), muhtemelen İngilizlere karşı kullanılacakları düşüncesiyle hareket edilmektedir. Yine Temmuz 1916'da Zehrendorf'da Müslüman esirler adına mezarlığa bir abide dikilmiş ve İslamî tören yapılmıştır. (13/22, 13/23, 13/24)

Sonuç

Fotoğrafın keşfi kitle iletişimi açısından önemli bir kırılma noktasıdır. Bununla beraber fotoğrafta görülen sahne yalnız başına bir anlam ifade etmemekte, iletişime geçen birey ya da toplumda farklı soyut çağrışımlarda bulunmaktadır. Nitekim gerçek(lik)ten bir kesit vermesi (veya görüntünün inşası) fotoğrafı propagandanın da önemli bir parçası haline getirmektedir. Bu özellik dolayısıyla devletlerin bu gücü fark etmeleri çok sürmemiştir. XIX. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren fotoğraf, savaş sahnelerinin kitlelere taşındığı siyasal bir araç haline dönüşmeye başlamıştır. Bu yönüyle Birinci Dünya Savaşı görsel propagandanın doğal bir uygulama alanı olmuş, fotoğrafın silah kadar değerli bir husus olduğu görülmüştür.

Bu çalışmada konu edilen albümler de Alman görsel propaganda araçlarına örnektir. Albümün Doğu versiyonun hazırlanması, içeriğine ve amacına dönük olarak verilen önemi göstermektedir. Albümlerin müttefiklerde veya düşman ülkelerde bireysel/kolektif etki yaptığı muhakkaktır. Bu merkezde bir olgusal malzeme bulunmadığından etkinin derecesini anlamak zor olsa da savaşın sonunda ortaya çıkan “büyük yalanlar” galip veya mağlup ülkelerin kamuoyları üzerinde ciddi hayal kırıklığına neden olmuştur.

Başlıklar halinde değinmek gerekirse albümlerde verilmek istenen ana mesajlar politik-askerî güç, haklılık mücadelesi, iç-dış kamuoylarını etkileme çabası ve cephe ile gerisinin motivasyonu olarak sıralanabilir. Albümlerde güç olgusu bir bütün halinde işlenirken askerî kuvvet yanında politik, kültürel ve bilimsel üstünlük vurgusu mevcuttur. Haklılık propagandası dikkate alındığında düşman ordularınca yıkılmış, yakılmış sivil alanlarla, kilise gibi savaş dışı dinî yapıların hoyratça bombalandığı manzaralar ön plandadır. Cephedeki askerler ise mevcut konularında daha özgüvenli savaşmaları amacıyla motive edilirken, cephe gerisindeki rehabilitasyon alanlarında mutlu, huzurlu bir hayatla karşılaşacakları fikri aşılarmaya çalışılmaktadır. Bütün bu mesajların görsel tamamlayıcısı, önemli bir temsil aracı olan kadınlar ve çocuklardır. Albümlerde yer alan söz konusu temalar vatan, kahramanlık, onur gibi imgelerle zenginleştirilmiş; görkemli kutlamalar, kalabalık dinî ayinler, cenaze törenleri ile propagandadaki “birlik kuralı”na uygun olarak görsel anlatım bütüncül olarak inşa edilmiştir.

Kaynakça

- Album de la Grande Guarre, Muharebe-i Umumiye Resimleri*, [1-33], Editör Georg Stilke, Redaktör J. Schumacher, Berlin 1915-1917.
- AVŞAR, Servet, “Birinci Dünya Savaşı’nda Rus Propaganda Faaliyetleri ve Osmanlı Devleti”, *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi (OTAM)*, S.14, 2003, ss. 65-127.
- AVŞAR, Servet, *Birinci Dünya Savaşı’nda İngiliz Propagandası*, Kim Yayınları, Ankara 2004.
- AYHAN, Bünyamin, *Milli Mücadelede Basın Olağanüstü Durumlarda Propaganda*, Tablet Yayınları, Konya 2007.
- BERGER, John, *Bir Fotoğrafi Anlamak*, Metis Yayın, İstanbul 2015.

Birinci Dünya Savaşı'nda Alman Propaganda Albümlerine Bir Örnek: "Album De La Grande Guerre"

- BENJAMIN, Walter, "Little History of Photography (1931)", *Walter Benjamin Selected Writings Volume 2 1927-1934*, Çev. Rodney Livingstone vd., The Belknap Press of Harvard University Press, Londra 1999, ss. 506-531.
- CHAPNICK, Howard, *Truth Needs No Ally: Inside Photojournalism*, University of Missouri Press, Missouri 1984.
- CHOMSKY, Noam, *Medya Denetimi*, Çev. Elif Baki, Everest Yayınları, İstanbul 2008.
- CLAUSEWITZ, Carl Von, *On War*, Oxford University Press, London 2007.
- DEMİREL, Gökhan- ULUÇ, Güliz, "Savaşa İlişkin Fotoğrafların Toplumsal Etkileri, *Marmara İletişim Dergisi*, S.27, 2017, ss. 63-79.
- DEMİREL, Gökhan, "Fotoğrafın Manipülasyon ve Gündem Saptama Gücü", *International Journal of Social Sciences and Education Research*, C.I, S.2, 2015, ss. 625-636.
- DOMENACH, Jean Marie, *Politika ve Propaganda*, Çev. Tahsin Yücel, Varlık Yayınevi, İstanbul 2003.
- DOMENACH, Jean Marie, *Politika ve Propaganda*, Çev. Tahsin Yücel, Varlık Yayınları, İstanbul 1969.
- ERTEKİN, Yücel, "The Concept of Propaganda and the Use of Propaganda Techniques in World War I and II", *Turkish Public Administration Annual*, S.13-1, 1998, ss. 99-114.
- FIRAT, Nazım Serhat, *Savaş Fotoğraflarının Kullanımı Bağlamında Propaganda ve Manipülasyon*, Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2008.
- GÖK, Kemal, "Fotoğrafın Bulunuşu ve Sonrasında Oluşan Teknik Gelişmeler", *Yıldız Journal of Art and Design*, C.III, S.1, 2016 ss. 43-66.
- Harp Mecmuası (Kasım 1915-Haziran 1916)*, TTK Yayını, Ankara 2015.
- JOWET, Garth S.- O'DONNELL, Victoria, *Propaganda & Persuasion*, Sage Publications, Londra 2012.
- KAŞIYUĞUN, Ali- Çolak, Mustafa, "Savaş ve Propaganda: Birinci Dünya Savaşı'nda Alman Propagandası", *History Studies*, C.VI, S.5, 2014, ss. 157-176.
- KÖROĞLU, Erol, *Türk Edebiyatı ve Birinci Dünya Savaşı (1914-1918) Propagandanan Milli Kimlik İnşasına*, İletişim Yayınları, İstanbul 2004.
- LE BON, Gustave, *Kitleler Psikolojisi*, Hayat Yayınları, İstanbul 1997.
- Osmanlı Belgelerinde I. Dünya Harbi*, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayını, İstanbul 2013.
- ÖZBEK, Meral, "Walter Benjamin Okumak-III", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, C.L, S.4, ss. 83-110.
- ÖZENDES, Engin, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Fotoğrafçılık 1839-1823*, Yem Yayın, İstanbul 2013.
- PRATKANIS, Anthony- ARONSON, Elliot, *Propaganda Çağı- İknanın Gündelik Kullanımı ve Suiistimali*, Paradigma Yayınları, İstanbul 2008.

3194

Volume 12
Issue 6
December
2020

- QUELTER, Terence H., “Propaganda Teorisi ve Propagandanın Gelişimi”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi*, Çev. Ünsal Oskay, C.III, S.1, 1980, ss. 254-307.
- SONTAG, Suzan, *Başkalarının Acısına Bakmak*, Çev. Osman Akınhay, Agora Kitaplığı Yayınları, İstanbul 2004.
- SUN-TZU, *Savaş Sanatı*, Çev. Adil Demir, Kastaş Yayınları, İstanbul 2008.
- TOPÇUOĞLU, Nazif *Fotoğraf Ölmedi Ama Tuhaf Kokuyor*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2010.
- ULU, Cafer, “Çanakkale Muharebeleri Sırasında Basının Propaganda Aracı Olarak Kullanılması: Harp Mecmuası Örneği”, *Çanakkale Araştırmaları Türk Yılı*, Yıl 10, S.12, 2012, ss. 61-83.
- YACAVONE, Kathrin, *Benjamin, Barthes ve Fotoğraf Tekilliği*, Hayalperest Yayınevi, İstanbul 2015.

HISTORY
STUDIES

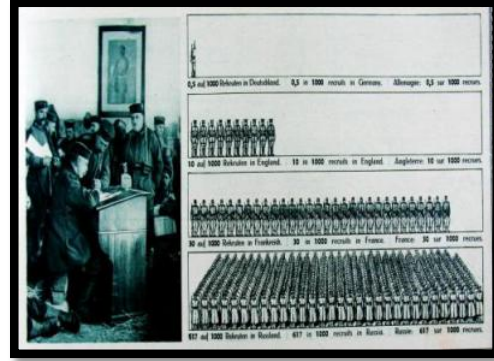
3195

Volume 12
Issue 6
December
2020

EKLER

Muharebe-i Umumiye Resimleri (33. Defter)
(Album de la Grande Guerre)

Alman, İngiliz, Fransız ve Rus Ordusundaki
Acemi Asker Oranları (1/37)

Galiçya'da Türk Askerler Erzak Alırken (14/15)

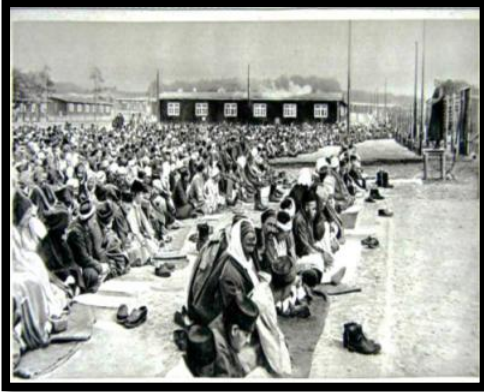
Uzuvlarını Kaybetmiş Askerlere Takılan Protezler
(2/33)

Çalıştırılan Rus Esirler (2/11)

İmparator Wilhelm'in İstanbul Ziyareti (28/17)

Wünsdorf'taki Esir Kampında Müslümanlar (5/37)

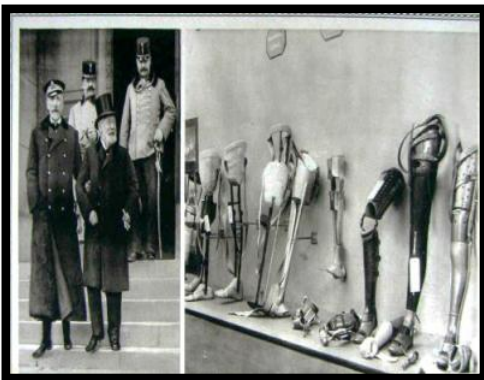
Wünsdorf Yakınlarındaki Kampta Müslümanlar Esirler İçin Yapılmış Olan Cami (5/36)

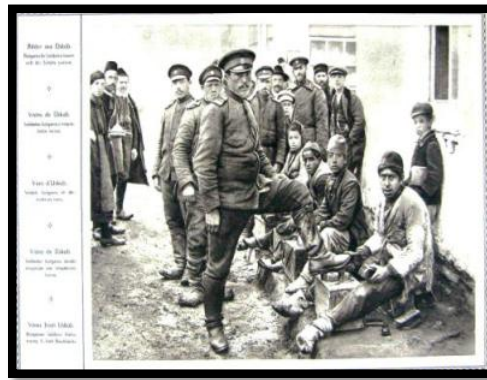
Cephe Gerisinde Bir Asker ve Çocuklar (6/48)

Evine Dönmüş Bir Askeri Temsil Eden Fotoğraf (9/48)

Malul Askerler İçin Hazırlanmış Protezler (8/44)

Bulgar Askerler (9/34)

Birinci Dünya Savaşı'nda Alman Propaganda Albümlerine Bir Örnek: "Album De La Grande Guerre"

Almanlarca Bombalanmış Rethel Kasabası ve Zarar Görmemiş Bir Kilise (8/12)

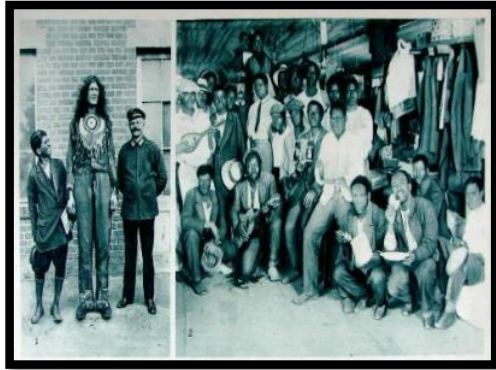
Zehrendorf'daki Kampta Müslüman Esirler Adına Yapılmış Bir Abide (13/22)

Arşidüses Maria Theresia, Avusturya Macaristan Hastanesinde (8/42)

Leipzig'de İnşa Edilen "Alman Kütüphanesi" (4/47)

Toplama Kampında İngiltere Askerleri (2/45)

İmparator Wilhelm'e Padişah Tarafından İthaf Edilen Onur Kılıcını Takdim Etmek İçin Berlin'e Giden Özel Osmanlı Misyonu.

(Sol Üst Köşede Padişahın En Büyük Oğlu Ziyaeddin Efendi. Heyet Başkanı) (22/4)